

ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Л.В. КОНДРАЦЬКА, Т.В. ПОКАЛУЙ

Україна, м. Харків, Харківська гуманітарно-педагогічна академія

Основною метою сучасної освіти вважається виховання і розвиток компетентної особистості. Соціально-економічні зміни в суспільстві привели до необхідності здійснення адекватних змін у системі освіти. Держава все більш орієнтує тих, хто навчається, на вільний розвиток, на прояв творчості, самостійності, що, у свою чергу, підвищує конкурентоспроможність, мобільність майбутнього спеціаліста.

Потреба молодого людини самовизначитися у різних сферах життя стає головною рушійною силою її подальшого розвитку. Тому професійне самовизначення слід розглядати, як цілісний інтегративний процес, у якому реалізуються основні життєві цінності людини і конкретизуються аспекти її життєвого, особистісного, соціального самовизначення [3; 4].

Зазначимо, що професійне самовизначення в контексті цілісного життя особистості може виступати як проблема духовна, психічна або соціально-психічна. Духовна сторона проблеми полягає в актах вибору, самопізнання й виявлення свого призначення, які є головними рушійними силами, що спрямовують розвиток особистості й визначають її долю. Психічна ж сторона самовизначення висвітлюється через складний комплекс відчуттів людини, особливості сприймання нею дійсності й систему відносин, що формуються в індивідуальному досвіді особистості й істотно впливають на її стосунки, дії, вчинки та рішення. Соціально-психічна сторона проблеми професійного самовизначення особистості виявляється в потребі визначення свого місця в людській діяльності і людських стосунках [1; 2].

Таким чином, професійне самовизначення особистості – це складний багатокомпонентний процес, спрямований на вирішення людиною важливих питань самоактуалізації, здійснення вибору та знаходження свого місця в життєвому просторі.

Останнім часом зростає кількість експериментальних досліджень, які присвячені вивченню різноманітних аспектів професійного становлення. Серед них важливим є питання щодо побудови програм цілеспрямованого впливу на формування позитивного ставлення студентів до себе та до майбутньої професійної діяльності. Основою такого позитивного ставлення виступає усвідомлений вибір професії, який базується на особистісній готовності до вибору професії [1; 3].

З метою встановлення впливу особистісних особливостей студентів на їх професійне самовизначення ми провели дослідження на базі Харківської гуманітарно-педагогічної академії. У дослідженні взяли участь студенти II-V курсів факультету «Початкової освіти». Вибірка складала 92 особи.

Важливим компонентом професійного самовизначення майбутніх вчителів є структура та стійкість професійних мотивів особистості. Домінування внутрішніх (бажання працювати з молодшими школярами, навчати, допомагати їм адаптуватися до нових умов навчання) чи зовнішніх (легка й чиста робота, тривала відпустка в літній період) мотивів вибору професії значною мірою зумовлює стійкість професійних намірів майбутніх фахівців, наявність у них прагнення до професійного саморозвитку.

Для виявлення професійно-педагогічної мотивації майбутніх вчителів ми використовували методику «Самооцінка професійно-педагогічної мотивації», адаптовану Н.П. Фетіскіним [5]. Згідно з результатами дослідження, значна кількість опитуваних (68% студентів II-III курсу й 76% студентів IV-V курсу) має професійну потребу свідомо вивчати педагогіку та оволодівати основами педагогічної майстерності. З'ясувалося, що студентів, в яких визначається функціональна зацікавленість, значно менше: 20% студентів II-III курсу і 14% студентів IV-V курсу. Аналіз отриманих результатів показав, що показна зацікавленість виявлена у 12% студентів II-III курсу і 10% студентів IV-V курсу. Студентів, які байдуже відносяться до обраної спеціальності, дослідження не виявило.

Основою професійного зростання фахівця будь-якої галузі є наявність і рівень розвитку професійних здібностей. Для професії вчителя початкових класів, на нашу думку, найбільш важливими є комунікативні, організаторські, педагогічні й творчі здібності. З метою виявлення рівня розвитку комунікативних і організаторських здібностей майбутніх вчителів ми використовували тест КОС-2, розроблений В.В. Синявським та Б.О. Федоришиним [5]. Визначено, що серед студентів II-III курсу з високим рівнем розвитку комунікативних і організаторських здібностей було виявлено 28% студентів. Більшість студентів (60%) мають середній рівень розвитку комунікативних і організаторських здібностей, і 12% студентів - низький. Серед студентів IV-V курсу - 36% мають високий рівень комунікативних і організаторських здібностей, 56% - середній рівень, і 8% - низький.

За результатами подальшого дослідження, високий рівень розвитку комунікативних і організаторських здібностей мають студенти з вираженою й стійкою спрямованістю на психологічну або педагогічну професію. Більшість студентів як II-III курсу, так і IV-V курсів мають середній рівень комунікативних і організаторських здібностей. У цілому, упродовж професійної підготовки майбутніх вчителів рівень комунікативних здібностей якісно підвищується як під впливом цілеспрямованої діяльності викладачів, так і в умовах стихійної комунікації студентів. Рівень організаторських здібностей майбутніх фахівців розвивається меншою мірою і у переважній більшості студентів є значно нижчим за рівень розвитку комунікативних здібностей. Це зумовлює необхідність збільшення уваги в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів до проблеми формування власного стилю професійної діяльності майбутніх фахівців.

Необхідною передумовою підвищення рівня професійної самосвідомості особистості є потреба індивіда в професійному саморозвитку й самовихованні. Наявність високого рівня сформованості такої потреби стимулює активність майбутнього фахівця з метою пошуку шляхів і засобів власного особистісно-професійного розвитку. Для виявлення рівня прагнення до саморозвитку майбутніх вчителів ми використовували тест «Рефлексія на саморозвиток» Л.Н. Бережнова [5]. Результати діагностування студентів II-III курсу і IV-V курсів не мають значних відмінностей. У переважній більшості студентів (66%) рівень прагнення до саморозвитку є середнім, 24% студентів мають високий рівень, 10% - залишаються на низькому рівні.

Необхідною передумовою розвитку професійних здібностей майбутніх фахівців є наявність стійких професійних інтересів, бажання одержати якомога більше знань і практичних умінь за обраною спеціальністю. З метою виявлення особливостей структури професійних інтересів студентів ми використовували методику ДДО, розроблену Є.А. Клімовим [5]. Аналіз відповідей майбутніх вчителів показав, що інтереси значної частини студентів (82%) зосереджені в галузі "людина" і упродовж навчання кількість таких студентів зростає. Упродовж навчання інтереси студентів змінюються мало. Наявність незначної кількості студентів, професійні інтереси яких знаходяться поза межами обраної спеціальності, зумовлює необхідність поглиблення роботи вузу в напрямку корекції професійних інтересів, формування в студентів чіткого образу майбутньої професії, вміння розрізняти майбутню професію й захоплення і - відповідно - коригувати особистісні професійні плани.

Домінування внутрішніх професійних мотивів, наявність стійких професійних інтересів та досягнення високого рівня розвитку професійних здібностей є підґрунтям для формування нового інтегрального компоненту професійного самостановлення особистості – професійної спрямованості, під якою ми розуміємо побудову особистісно-професійних планів на основі обраної професії, стійке прагнення працювати лише за нею, навіть всупереч власному благополуччю. Рівень розвитку професійної спрямованості студентів ми досліджували за допомогою методики "Моя майбутня професія", розробленої Дубровицькою Т.Д. [5]. Згідно з результатами дослідження, серед студентів II-III курсу 42% опитуваних мають високий рівень професійної спрямованості, 46% - середній, і 12% - низький. За термін професійної підготовки ці показники зазнають незначних змін: серед студентів IV-V курсу у 36% опитуваних виявлено високий рівень професійної спрямованості, у 56% - середній, і у 8% - низький.

Все сказане дозволяє зробити висновок, що особистісна готовність до вибору професії вчителя формується в умовах спеціально організованого навчання і включає такі показники.

1. Адекватне уявлення про зміст та характер майбутньої професії, знання вимог до особистості вчителя. Важливу роль в цьому відіграє власний досвід суб'єкта професійного самовизначення - наприклад, педпрактика, взаємодія зі шкільним психологом, участь в тренінгових формах роботи, спостереження за роботою вчителів початкових класів.

2. Стійкий професійний інтерес, який виступає основою створення позитивної внутрішньої мотивації до оволодіння професією.

3. Наявність певного рівня сформованості професійно важливих якостей (комунікабельність як вміння встановлювати та підтримувати контакт, уміння слухати та розуміти іншу людину, емпатія як основа гуманістичної спрямованості, навички рефлексії, адекватна самооцінка, емоційна стійкість та суб'єктність).

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранова В.В., Зеленова М.С. Уявлення студентів про майбутній аспект їх особистісного і професійного самовизначення / В.В. Баранова, М.С. Зеленова // Психологічна наука і освіта. – 2002. - №2.- С. 28-41.

2. Долинська Л.В. Особливості професійного самовизначення студентів педвузу подвійних спеціальностей / Л.В. Долинська // Психологія. Збірник наукових праць. – Вип. 2(9).– Частина 2. – К.: Вид-во НПУ, 2000.–С. 148-155.

3. Долинська Л.В., Уварова Ю. Особливості професійного становлення майбутніх учителів / Л.В.Долинська, Ю.Уварова // Психологія. Збірник наукових праць. – Вип. 3(10). – К.: Вид-во НПУ, 2000. – С. 324-329.

4. Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навчальний посібник / За ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки. – Хмельницький: ТУП, 2001.- 330с.

5. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов – 2-е изд., доп.- М.: Психотерапия, 2009. – 544с.